

ŠVIETIMO STUDIJŲ SAŠIUVINIS

2

Istorinė
sąmonė
ir
istorijos
didaktika

VILNIUS
1997

Išleista
Atviros Lietuvos fondo
lėšomis

© A. Poviliūnas, sudarymas, įvadinis straipsnis, 1997
© Z. Norkus, 1997
© J. Rüsen, 1987, 1993, 1994
© V. Poviliūnienė, vertimas į lietuvių k., 1997
© A. Bumblauskas, 1997
© I. Šutinienė, 1997
© Leidykla „Solertija“, 1997

ISSN 1392-2912
ISBN 9986-689-10-4

Turinys

- A. POVILIŪNAS*
NAUJŲ ISTORIJOS DIDAKTIKOS
METMENŲ IEŠKANT (5)
- Z. NORKUS*
TRUMPAI APIE J. RŪSENĄ (12)
- J. RŪSENAS*
ISTORIJOS DIDAKTIKA VAKARŲ VOKIETIJOJE:
NAUJI ISTORIJOS TYRINĖJIMAI
SAVIŽINOS LINK (14)
- J. RŪSENAS*
PASAKOJAMOSIOS GALIOS RAIDĄ,
MOKANTIS ISTORIJOS.
MORALINĖS SĄMONĖS
ONTOGENEZĖS HIPOTEZĖ (28)
- J. RŪSENAS*
PATIRTIS, AIŠKINIMAS, ORIENTACIJA:
TRYIS ISTORIJOS MOKYMO SI MATMENYS (48)
- A. BUMBLAUSKAS*
AKADEMINĖS ISTORIJOS IR ISTORIJOS
DIDAKTIKOS SANKIRTA (56)
- I. ŠUTINIENĖ*
TAUTOS ISTORIJOS MITAI LIETUVOS GYVENTOJŲ
SĄMONĖJE (66)

Patirtis, aiškinimas, orientacija: trys istorijos mokymosi matmenys

Jornas Rūsenas

Kas yra istorijos mokymasis? Tai žmogaus sąmonės susiejimas su laiku, laiko, kaip turinčio reikšmę, išgyvenimas, išmokimas teikti laikui prasmę ir to gebėjimo plėtojimas.

Toks apibrėžimas yra labai platus. Jis apibūdina visą istorinės sąmonės reiškimosi ir įtakos sritį. Istorinės sąmonės sąvoka apima visus tris laiko matmenis. Atminties dėka praeitis tampa dabartimi tam, kad būtų suprantama dabartis ir būtų galima numatyti ateities perspektyvas. Žvilgsnis į praeitį, žinoma, vyrauja, nes istorinė sąmonė funkcionuoja atminties dėka. Toji sąmonė vis dėlto labai stipriai priklauso nuo to, jog atmintis yra glaudžiai susijusi su ateities lūkesčiais. Dabartis yra suvokiama, aiškinama ir išreiškiama kaip atminties nuolatinis glaudus santykis su ateities lūkesčiu¹.

Trumpai ši prisiminimą galima apibrėžti kaip laiko patyrimo suprasminimą². Istorinė sąmonė veikia per atmintį; ji glaudžiai susieja tris laiko matmenis; jos funkcija – praktiškai orientuoti asmenį, kad jis suvoktų laiką laiko atžvilgiu.

¹ Jeismann K.-E. *Didaktik der Geschichte: Das spezifische Bedingungs-feld des Geschichtsunterrichts.* – Behrmann G. C., Jeismann K.-E., Süßmuth H. *Geschichte und Politik. Didaktische Grundlegung eines kooperativen Unterrichts,* Paderborn, 1978, S. 50–108; Tų pačių. *Geschichte als Horizont der Gegenwart. Über den Zusammenhang von Vergangenheitsdeutung, Gegenwartsverständnis und Zukunftsperspektive,* Paderborn, 1985, 43 s.

² Rūsen J. *Die vier Typen des historischen Erzählens.* – To paties. *Zeit und Sinn. Strategien historischen Denkens,* Frankfurt/M., 1990, S. 153–230.

Istorinė sąmonė išryškėja pasakojant istorijas, kurios yra suprantama komunikavimo forma, nes jose paliečiamas ir pasakotojo, ir klausytojo istorinis tapatumas. Pasakojimai yra žmogaus proto padarai; pasakojimų padedami, juose dalyvaujantys asmenys susiranda sau priimtina vietą laiko atžvilgiu.

Taigi istorinės sąmonės atmintis priklauso nuo jos subjekto, t. y. nuo istorikų ir jų auditorijos pretenzijų ir valios. Maža to, dabartinė praeities prasmė privalo būti priimtina tiems, kurie tiesiogiai arba netiesiogiai įtraukiami į pasakojamus įvykius³. Istoriniai pasakojimai negalėtų atlikti orientavimo funkcijos, jei juose nebūtų tiesos, t. y. tam tikro komunikuojančiųjų susitarimo elemento. Keldama reikalavimus ir primesdama savo valią, toji tiesa peržengia jų savanaudiškumą: tiesa svarbiu padaro perduodamą interesą kitų interesų atžvilgiu; tiesa verčia svarbų interesą pačiam save įrodyti, tokiu būdu skatindama jį suteikti praeičiai prasmę, kuri būtų visuotinai priimtina, suprasti dabartinius santykius ir siūlyti sprendimus, galvojant apie ateities perspektyvas.

Kaip prasiplečia supratimas, kai tai, kas vyksta žmonių istorinėje sąmonėje, laikoma mokymosi procesu? Kas daugiau suprantama, kai patiriamą laiko įprasminimo atminties dėka procesas laikomas mokymosi procesu? Šis procesas turi sietis su ypatinga sąmonės savybe, orientuota į istoriją, nes ne visa istorinė atmintis ir ne kiekviena patirtis arba aiškinimas, arba orientuojantis žmonių praeities pritaikymas gali būti naudingi istorijos mokymuisi.

Norėdamas aiškiai parodyti skirtumą, pasirinkau (galbūt pernelyg) paprastą pavyzdį: mokymąsi plaukti ir patį plaukimą reikia vieną nuo kito skirti kaip du skirtingus procesus, nors mokantis plaukti reikia plaukti, o plaukiant, net ir kai neketinama mokytis, šio to galima išmokti.

Kalbant apie istoriją, viskas yra kur kas painiau. Ne taip jau paprasta tiksliai nusakyti, ko išmokstama, mokantis istorijos. (Kokia elgsena yra būdinga išsivysčiusią istorinę sąmonę turinčiam asmeniui?) Ar, turint omenyje istorinę sąmonę, gali atsirasti toks pat, kaip daug laiko vandenyje plaukiojusio žmogaus tikrumas: „Dabar aš įstengiu tai padaryti“?

Kokie susidūrimai su praeitimi iš tikrųjų nėra mokymosi proceso dalis? Mokymasis gali būti naujų žinių įgijimas, nepasiekiant jokių tikrų mokymosi laimėjimų. Galima įgyti naujų žinių tarsi pasyviai žiūrint televizio-

³ Röttgers K. *Geschichtserzählung als kommunikativer Text.* – Quandt S., Süßmuth H. (ed.). *Historisches Erzählen. Formen und Funktionen,* Göttingen, 1982, S. 29–48.

rių, taip gaunant tam tikros istorinės informacijos ir naujos su istorija susijusios informacijos; tai galima vadinti mokymusi, bet iš tikrųjų tai tėra pakartojimas to, kas jau žinoma, tad jokių tikrų laimėjimų taip mokantis nepasiekama.

Istorinės sąmonės veiksmus ir su istorija susijusius mokslus galima skirstyti, vertinti ir klasifikuoti pagal mokymosi intensyvumą. Pagal kokius kriterijus galima atskirti, įvertinti ir klasifikuoti mokymosi kokybę?

Tai lemiamas istorijos didaktikos klausimas. (Atsakymas į šį klausimą taip pat lemia, koks turėtų būti tinkamas ir naudingas mokymuisi vadovėlis.) Kas istorinės sąmonės mintiniame procese yra būdinga mokymuisi ir pagal kokias istorines perspektyvas gali būti vertinama jos mokymosi kokybė? Norėčiau atsakyti į šį klausimą, atskirdamas dvi perspektyvas trimis istorijos mokymosi lygiais, arba dimensijomis.

Mokymasis yra dinamiškas procesas, kuriame besimokantysis pasikeičia. Kai ko įgyjama, kai ko išmokstama – supratimo, įgūdžių arba ir vieno, ir kito. Mokantis istorijos, įgyjama „istorija“: objektyvūs faktai, per tam tikrą laiką įvykę įvykiai tampa sąmoningu žinojimu – jie pasidaro subjektyvūs. Jie ima vaidinti tam tikrą vaidmenį subjekto samprotavimuose. Istorijos mokymasis yra sąmoningas faktų dėliojimas tarp dviejų polių – būtent, iš vienos pusės, praeityje įvykusių žmonių ir jų gyvenimo pokyčių objektyvios dingsties, ir, iš kitos pusės, subjektyvios būties ir savęs supratimo bei orientavimosi laiko sraute. Tą procesą galima apibūdinti kaip dvejopą judėjimą: pirmiausia tai yra patirties įgijimas, laikui bėgant (abstrakčiai formuluojant: objekto subjektyvinimas); antra, tai yra subjekto susaistymas su patirtimi (subjekto objektyvinimas). Tą nereiškia, kad istorijos medžiaga yra pateikiama galutinai baigta ir paprasčiausiai sąmoningai atgaminama, kad tai yra paprasčiausias objektyvinimas. Tą patį taip pat nereiškia, kad tam, kuris mokosi, yra perduodama tik tai, ko jį arba ją moko istorija. Taip žvelgiant į mokymosi procesą, kūrybiškas subjekto, besimokančio asmens, vaidmuo nepakankamai išryškėja, o „istorija“, kaip mokymosi turinys, neteisingai konkretinama.

Istorija bando dėti „objektyvia“ dvejopai: pirma, istorija yra lyg per tam tikrą laiką vykusį įvykių ir aplinkybių nuosėdos dabartyje (kiekvienas yra gimęs istorijoje, ir, būdamas praeities dalimi, yra ir dabarties dalis); antra, istorija, žinoma, pasinaudoja kaip objektyvumo pretekstu dokumentais, kurie teikia informaciją apie tai, kur, kaip, kodėl ir kieno dėka kas nors įvyko. Kalbant apie pirmąją dingstį, patirties vaidmuo yra kokybiškai stipresnis negu antruoju atveju. Norint susigrumti su dabartimi,

suprantama, reikia atsižvelgti į patirtį. Tikruosiuose gyvenimo santykiuose taip visuomet esti: istorija veikia visas sąmoningas pastangas mokytis. Istorija ne tik nurodo dabartiniams gyvenimo santykiams pasidaryti tokiems, kokie jie yra pasidare (šių santykių egzistavimo nereikia istoriškai pagrįsti); pasakojimai (būtent sąmoninga atmintis ir paaiškinta praeitis) patys yra gyvenimo santykių dalis (pavyzdžiui, politinė kultūra arba sudėtinga istorinio tapatumo konsteliacija, susidedanti iš tautinio arba lyties tapatumo elementų). Tikroviški (arba „objektyvūs“) pasakojimai realiam žmonių gyvenime sujungia jų pačių gyvenimo santykių patirtį su dokumentiniu istorinės patirties variantu. Jie nutiesia tiltą iš laikino, praktinio gyvenimo atmintyje veikiančios istorijos, į istoriją, kuri sąmoningai atsiranda mokantis.

„Objektyvios“ istorijos, mokantis istorijos, suvokimas vis dėlto taip pat yra ir susisiejimas (per pasakojimą) su laikinomis realaus gyvenimo santykių aplinkybėmis. „Objektyvi“ istorija sukimba su pasakojimais, kurie, būdami kultūros dalis, priklauso socialinei tikrovei. Subjektas nėra linkęs į objektyvią istoriją daugiau, nei yra būtina būti taip orientuotam. Kur kas geriau, kad objektas būtų orientuotas į save ir daugmaž sąmoningai kurtų savo paties subjektyvumą ir taip galėtų suformuoti savo paties istorinį tapatumą.

Objektyvi istorija, deja, negali suriktuoti istorinių jos pačios egzistavimo prielaidų, remdamasi savo pačios norais, viltimis, troškimais ir būgštavimais. Šie elementai, žinoma, veikia, tačiau jie nėra pakankamai veiksmingi, kad iš tikrųjų ateitų į objektyvią istoriją ir veiktų istorijos supratimą. Daug geriau, kad istoriškos istorijos interesai, lūkesčiai ir pretenzijos būtų grindžiami patirtimi ir kad objektyvi istorija pati šias prielaidas kurtų, modifikuotų ir empiriškai sukonkretintų.

Šis dvigubas mokymosi procesas, įgyjant istorijos žinių per patirtį ir saviraišką, iš esmės atliekamas trimis veiksmis, t. y. patirtimi, aiškinimu ir orientavimu. Tuos tris veiksmus galima analizuoti ir atskirti vienus nuo kitų kaip skirtingus istorijos mokymosi lygmenis, arba dimensijas. Kalbėti apie istorinę sąmonę kaip apie istorijos mokymąsi galima, kai įgyjama daugiau žmogiškosios patirties, taip pat padidėja gebėjimas šiai patirčiai suteikti prasmę ir galėjimas pritaikyti šias istorines prasmes praktinio gyvenimo orientavimui⁴. Trijų lygmenų, arba dimensijų, skyrimas nau-

⁴ Šis skyrimas atitinka K.-E. Jeismanno (žr. aukščiau) pateiktą istorinės sąmonės suskirstymą: analizė, sprendimas, įvertinimas. Vis dėlto manau, kad *patirtis, prasmė ir orientacija* yra platesnis ir fundamentalesnis skirstymas ir apima ne vien siauresnes kognityvines istorinės sąmonės sritis.

dingas tuo, kad išryškėja istorinės sąmonės reikšimosi sritys, kurios dažnai būdavo išleidžiamos iš akių. Paaiškėja tai, kas yra ypač reikšminga mokantis istorijos – svarbu ne tik vienas gebėjimas, bet daugybė gebėjimų ir darnus subalansuotas jų tarpusavio santykis. Analitiškas ir diferencijuojantis požiūris į istorijos mokymąsi padeda atskleisti didaktikos struktūrinius trūkumus. Pernelyg dažnai kompetentingo aiškinimo ir orientavimo nepaisoma dėl empirinių žinių. Labai dažnai šių trijų komponentų santykiuose atsiranda nedarnos. Kokia nauda iš plačių istorijos žinių, kai jos mokoma taip, lyg jas reikėtų paprasčiausiai atsiminti ir jos neturėtų jokio orientuojančio poveikio? Kita vertus, kas iš gebėjimo istoriškai apmąstyti ir kritikuoti praktinius dalykus, jei patirtis tėra vargana?

Dabar aš norėčiau trumpai paciliui apibūdinti minėtus istorijos mokymosi komponentus, o paskui nurodyti kai kuriuos svarbiausius juos siejančius dalykus.

(a) Istorijos mokymasis yra iš žmonių praeities gautos patirties kaupimas. Istorinės sąmonės pasakojamieji veiksmai tampa mokymosi procesais, kai jais stengiamasi praplėsti žinojimą, kas buvo praeityje. Kad būtų galima tai padaryti, sąmonė būtinai turi atsiverti naujai patirčiai. Istorijos mokymasis priklauso nuo noro atrinkti būdingą istorinę patirtį. Kokia toji patirtis ir kas skatina ją rinkti? Nepakanka tik stebėti, kas įvyko praeityje. Niekas vien dėl to, kad turi praeitį, nėra istoriška. Koks nors istorinis pobūdis egzistuoja ypatingoje laiko kokybėje: jis patiriamas kaip kokybinis skirtumas tarp praeities ir dabarties. Istorijos mokymasis siejasi su žinojimu, kad praeitis yra perėjęs į dabartinį laiką ir kokybiškai nuo dabarties skirtingas laikas. Istorinė patirtis dėl to pirmiausia yra laikų skirtingumo patyrimas. Laiko skirtingumo išgyvenimas (sena bažnyčia šalia šiuolaikinio banko) yra savaip kerintis, ir tas žavesys yra viena iš svarbiausių paskatų mokytis istorijos. Tačiau retai kada vien iš susižavėjimo patirties objektu į šią patirtį atsigrežiama sąmoningai ir aktyviai. Reikia kitų paskatų, atsirandančių iš orientavimosi dabartyje problemų, pavyzdžiui, ateities lūkesčių ir dabarties patyrimo neatitikimo, nukreipiančio dėmesį į praeitį; turint tai mintyje, praeities patyrimas turi būti pateikiamas tikroviškai, kad būtų galima įveikti tą prieštaravimą. Praeities senoviškumo patyrimas atveria būsimas dabarties galimybes. Tai yra reikšminga dabarčiai ir turi būti įtraukta į praktinį gyvenimą.

(b) Istorijos mokymasis didina gebėjimą matyti prasmę. Patirties ir žinių gausėjimas gerokai keičia aiškinimo modelį. Tokie aiškinimo modeliai susieja skirtingus žinojimo ir patirties tipus į visumą, t.y. į „istorijos pa-

veikslą“. Jie suteikia faktams istorinę „prasmę“, ją tikslina ir padeda atskirti, kas yra svarbu. Jie randa vietą istoriniame aiškinyje tam, kas buvo laikoma empiriniais dalykais. Šie modeliai yra laikomi požiūriais ir istorinėje sąmonėje turi teorijos statusą. Tą nereiškia, kad jie būtinai yra teorijos arba kitokios formos negu empiriniai istorijos žinių elementai. Jie veikia daugiausia pasąmoniniu stebėjimo ir numanomos tvarkos lygiu, t.y. kuria žinojimą iš patirties (kuri susideda iš sudėtingų patirties sąsajų). Pagaliau šie aiškinimo modeliai lemia, kurie istorinės patirties ir istorinių žinių elementai yra specifiskai „istoriniai“, kas lėmė jų ypatingą vietą laiko tėkmėje ir kas daro juos istorinio turinio dalimi.

Aiškinamoji galia mokantis istorijos vis didėja, nes aiškinimo modeliai, kuriuos taikant aiškinama patirtis ir tvarkomos žinios, ima veikti; šie modeliai pasidaro lankstūs; jie vis daugiau aprėpia ir diferencijuojasi, galiausiai juos galima taikyti apmąstant ir argumentuojant. Tradiciniai aiškinimo modeliai tampa iliustraciniais, iliustraciniais kritiniais ir kritiniais genetiniais⁵. Vis dėlto šių pagrindinių aiškinimo formų istorijoje įmanoma išvystyti kokybinę aiškinimo modelių raidą. H.-G. Schmidtas skyrė tris istorijos kaip pavyzdžių panaudojimo pakopas⁶. Pirmiausia yra kognityvinis ir jausminis neatitikimas tarp laiko patyrimo ir istorijos aiškinimo modelių, ir dėl to gali didėti aiškinamoji galia. Būtent šie neatitikimai padeda atsirasti naujoms istorijos žinių formoms ir turiniui. Mokymosi procesą galima apibūdinti kaip žingsnį į šalį nuo istorinių požiūrių beveik natūralaus dogmatizmo (mano istorija arba dažniausiai mokytojo istorija tėra vienintelė galima ir teisinga) prie galimybių argumentuojant keisti istorijos supratimą.

(c) Istorijos mokymasis yra orientuojamosios galios didėjimas. Šis gebėjimas yra susijęs su praktine prasmingos istorinės patirties funkcija, t.y. su pritaikymu istorijos žinių, kurios yra sutvarkytos kaip modelis, padedantis prasmingai sutvarkyti praktinį gyvenimą laike, kuris keičia žmones ir jų pasaulį. Žmonių savęs supratimas ir prasmė, kurią jie teikia pasauliui, visuomet turi būdingų istorinių elementų. Šie elementai yra susiję su diachroniškais vidine ir išorine praktinio gyvenimo pusėmis.

⁵ Apie šių tipų skirtumus žr. 2 išnašą.

⁶ Schmidt H.-G. Eine Geschichte zum Nachdenken. Erzähltypologie, narrative Kompetenz und Geschichtsbewusstsein: Bericht über einen Versuch der empirischen Erforschung des Geschichtsbewusstseins von Schülern der Sekundarstufe I (Unter- und Mittelstufe). – *Geschichtsdidaktik*, 1987, 12, S. 28–35.

Išorine puse yra laikoma žmonių gyvenimų aplinkybių ir santykių pokyčiams per laiką suteiktos prasmės praeitis, dabartis ir ateitis: šiai pusei priklauso svarbiausi sąmoningos veiklos komponentai, t.y. patirtimi besiremiančios ateities perspektyvos. Vidine puse yra laikoma subjektų savęs supratimas laike: kaip jie supranta ir išreiškia patys save, jų gyvenimas kintančio laiko atžvilgiu. Ta samprata leidžia jiems likti tokiems patiems, nepaisant permainų jų pasaulyje. Diachroniškas subjektų pastovumas, nepaisant laiko, paprastai vadinamas „istoriniu tapatumu“. Tas tapatumas yra specifiškai istoriškas, kai peržengiamos savo pačių gyvenimo laiko ribos, atminties dėka – ir individų baigtinumas.

Vidinio ir išorinio orientavimosi pagal savo paties būtį laike reikia išmokyti. Į tai reikia atsižvelgti, mokantis aiškinimo modelio, nes šis turi apimti laiko, t.y. praeities, dabarties ir ateities, aiškinimo kategorijas. Galėjimas istoriškai orientuotis – tai gebėjimas pritaikyti šį žinių ir patirties pripildytą modelį gyvenimo situacijoms bei išsakyti ir apmąstyti savo paties požiūrį į dabartinį gyvenimą. „Objektyvus“ (kai paliečiama lytis, amžius, socialinė padėtis ir pan.) požiūris, nuo kurio, žinoma, niekur nepabėgsime, per tai įgyja subjektyvią laiko kryptį. Jis ne tik pasidaro orientuotas į laiką, jis taip pat gali kisti, nes yra subjektyvus: jis tampa (bent jau iš dalies) mokėjimo ir galėjimo veikti dalimi. Tariamai natūralūs lemiami veiksniai gyvenimo situacijoje ir savo paties tapatumas turi empiriškai nustatytų reikšmių galios. Formuojami požiūriai, kurie darosi reikšmingi ir gali būti keičiami istoriškai argumentuojant.

Istorijos mokymasis keičia orientacinę struktūrą, kuria vadovaujamasi praktiniame gyvenime: ji istorizuojama ir taip praturtinama „tikrovės pajauta“ (Wilhelmas von Humboldtas). Tą „pajautą“ geriau būtų apibūdinti kaip galėjimą atpažinti savo paties ir savo pasaulio istoriškumą ir laikyti tą istoriškumą galimybe veikti. Šie pokyčiai taip pat yra kokybiniai: jie veda nuo autoritariškų požiūrių ir gyvenimo perspektyvų ribotumų į laisvę apmąstyti požiūrius ir pasirinkti istorinį pagrindą turinčią perspektyvą.

(d) Trys jau apibendrinti istorinės sąmonės veiksmi ir istorijos mokymosi dimensijos, žinoma, yra labai glaudžiai susiję. Nėra tokios istorinės patirties, kuri neturėtų prasmės, arba istorinės orientacijos be patirties; taip pat ir kiekvienas aiškinimo modelis kartu yra susijęs su patirtimi ir orientacija. Toji jų sąsaja rodo, koks sudėtingas yra istorijos mokymasis, turintis du polius – iš vienos pusės, patirties įgijimą, iš kitos, – savęs atradimą istorinės sąmonės pokyčiuose.

Klaida būtų atskirti istorijos mokymąsi ir jo objektą, t.y. istoriją, kurios

reikėtų mokytis kaip kultūrinės patirties ir kuri kelia besimokančiam orientacinius tikslus. Toks atskyrimas verstu istorijos didaktiką organizuoti istorijos mokymą pagal tam tikrą istorinių temų kanoną. Kai istorijos mokoma kaip tam tikros duotybės, subjektyvumas nesikeičia. Istorijos žinios, kurios vien priimamos, veikiau ne skatina, o užkerta kelią gebėjimui suteikti istorijai prasmę ir orientuotis pagal istorinę patirtį. Prasmė, kuri tik pateikiama, nepamatoma kaip prasmė ir nėra įsisąmoninama jos esminė žinių sisteminimo funkcija. Be to, subjektyvumo, kaip naujų klausimų šaltinio ir kaip pasirengimo naujai patirčiai, negalima iširti. Tada įgytų istorijos žinių negalima vaisingai panaudoti praktinio gyvenimo problemoms spręsti. Kai istorijos žinios pasidaro pernelyg objektyvios, jos praranda kultūrinio orientavimo funkciją, o istorijos žinios galiausiai tam ir reikalingos, kad atliktų būtent šią kultūrinę funkciją.

Kita vertus, istorijos mokymosi ašimi laikyti jos besimokančių asmenų subjektyvius interesus irgi būtų klaida. Tuokart istorinės sąmonės įgyta patirtis ir žinios tebtų filmas, fiksuojantis jų subjektyvumą. Istorinė patirtis ir patirtimi prisotintos žinios negalėtų pasipriešinti projektuojančiai kieno nors norų, vilčių ir nuogastavimų galiai – taip iš besimokančiųjų būtų atimta galimybė pasitikrinti savo subjektyvumą ir sustiprinti savo patyrimą, remiantis „faktais“. Subjektyvūs orientavimosi poreikiai arba požiūriai didaktiškai gali būti taip pateikiami, jog istorinė sąmonė imtų priešintis gluminančiai patirčiai arba žinojimui. Tada subjektyvūs interesai paprasčiausiai nuvestų į ideologiškai fiksuotas orientacijas ir atitinkamas dogmatiškas istorinio tapatumo formas; klaidinga būtų ir besimokančiųjų „tikrovės pajauta“, pagal kurią jie atranda istorines prasmes. Jų atrastoms prasmėms ir orientacijoms stigtų patirties.

Abu šie vienpusiai būdai neleidžia, mokantis istorijos, išmokyti rasti deramą pusiausvyrą tarp patirties ir subjekto. Argumentuojama istorinė patirtis negali lengvai atvesti prie fiksuotų arba dogmatiškų orientacijų: argumentavimas iš tikrųjų turėtų išlaikyti aiškinimo modelius ir orientavimosi gaires atviras ir jos atžvilgiu lanksčias. Istorinės sąmonės sąlygotus veiksmus reikėtų suprasti, tvarkyti visų pirma istorijos mokymosi požiūriu, turint tikslą suderinti viename modelyje visas tris dimensijas, t.y. patirtį, arba žinias, prasmę ir orientaciją kaip susietą visumą. Reikėtų siekti rasti pusiausvyrą tarp judviejų: istorijos, kaip dabartinio gyvenimo santykių objekto, ir istorijos, kaip subjektyvaus interesus ir praktinį gyvenimą orientuojančio darinio.

Versta iš: Rūsen J. *Studies in Metahistory*, Pretoria, 1993, pp. 85–93.

Vertė Vilija Poviliūnienė.